

VÖRÖSMARTY, A NAGY TEHETSÉGŰ EMBER LELKI EGYENSÚLYA

A NEM-SZAKEMBERRE vagyis a nem-ideg orvosra nézve e cikk címében foglalt tétel nem is látszik kérdésnek, mert a művelt nem-szakértő a mindennapos rendes embert olyan magától értetődő fogalomnak tekinti, hogy tán meg is hökken a felvetett kérdésen. Pedig hogy mennyire szorul e fogalom tisztázásra, azt rögtön megértjük, hogyha Széchenyi István vagy Bolyai Farkas idegvilágára gondolunk, amelyben voltak oly sajátosságok, hogy leginkább a laikusok, de még elme-ideg orvosok is hajlamosak voltak kimondottan rendellenes lelkiségre gondolni. Mennyi vita, úgy tárgyilagossá mint szenvedélyes, csírázott ki ebből a kérdésből a nézeteknek egészen egyéni és többnyire nem-szakértő alapon történt megfogalmazása következtében! A ma olyannyira kedvelt, szinte divatos „biographie romancée“ az írónak természetesen tág teret engedett ebben az irányban: a baj az volt, hogy az egyéni színezésű felfogások annyival bántóbbak lehettek, mert nem az író képzetében létező, tehát nem polgári névre szóló, hanem a közelmúltban élt oly egyének szerepeltek ily regényben, akikhez magasztos, lélekemelő érzelmek fűződtek. Így esett azután meg, hogy akadtak, természetesen jóhiszemű, egyéni meggyőződés által hajtott emberek, akik az írónak állásfoglalásában, hősük lelki világának bizonyos irányban kidomborított sajátosságaiban a legjobb esetben bántó túlzást, sőt a jóízlést és a tárgyi valóságot is megtagadó írói munkásságot láttak és ezen az alapon születtek meg a heves viták. Csupán e néhány megjegyzésből, azt hiszem, eléggé érthető az általam felvetett probléma: a nagytehetségű ember lelki egyensúlya, más szóval: tegyük orvos-lélektani meghatározás tárgyává, hogy mikor lát az ideg orvos egészséges állapotot és igyekezzék a lehetőséghez képest határvonalat húzni az ép és a kifejezetten beteges lelkiség között.

Amikor az ideg orvos a lelkileg normális típust kívánja megrajzolni, úgy utalnia kell arra a tényre, hogy az emberiség lelki vüága két, sarkilag ellentétes típus szerint van megalkotva, ezek a cyclothym és schizothym lelki alkotók, melyek úgy testileg mint lelkileg ellentétesek. A cyclothymek az alacsony termetű, kerek arcú, tömzsi vagy pyknikus emberek, akik lelkileg kitűnnek nyíltságukkal, közvetlenségükkel, nagy gyakorlati cselekvő képességükkel és így ők a társadalom hasznos, munkás tagjai. A schizothymek a sovány, tojásdad arcú, nyúlánk, leptosom emberek, akik lelkileg zárkóztak, saját eszmevilágjukban elmerülők, tehát a

mindennapos élettől távol állók, azzal érintkezést tartani nem igyekeznek, ők az elméletileg működő mély gondolkodók, akiknek az emberiség minden fontosabb haladását köszönheti. A nagy természet e két szélsőséges alakjával mintha meghatározott cél szolgálatában dolgoznék; mert míg a cyclothymek az emberi társadalom gyakorlati fenntartását, addig a schizothymek az emberi nem haladását végzik, amennyiben különleges alkotó munkájukkal ők viszik előbbre az emberiséget. Ehhez képest a cyclothymek a fenntartó, a schizothymek a fejlesztő emberi típus képviselői, mely két lelki formával számolnunk kell akkor, amikor a normális lelki átlag képéről beszélünk. Azzal persze legyünk tisztában, hogy sémaszerű tisztaságban e két típus nem fordul elő a valóságban, hanem legtöbbször különböző arányú keverékekben.

A cyclo- és schizothym emberek a kedélyhangulat képviselői. Miután mi e sorokban a nagy tehetségű emberről szólnak, figyelmünk a kedélyvilágon kívül még az értelmi tehetségek felé fordul és nézzük, hogy az emberi átlag ebben a tekintetben milyen képet mutat? A tapasztalás szerint az értelmi tehetségek egy hatalmas tömegű szellemi átlagot képeznek, melynek két szélső fokán, jelesen legfelül a lángész, legalul az abszolút elmegegye, az idióta áll. Természettudományi értelemben azt mondjuk, hogy létezik az emberiségnek túlnyomó többsége mint normálvariáns, melytől fel- és lefelé az ú. n. extrémvariáns mint pozitív és negatív extrémvariáns különböztethető meg. A normálvariánst nézetem szerint három részre lehet bontanunk; a zöme az átlagos középtehetség, melyből felfelé a jóközepes, illetve különleges tehetség, lefelé a gyenge közepes tehetség kis csoportja mutatkozik, melyek mindegyike átmenetet képez a lángész, illetve az idióta felé. Átnézetesen:

Pozitív extrémvariáns: 1. jóközepes, ill. különleges tehetség;
2. lángész

Normálvariáns: átlagos középtehetség

Negatív extrémvariáns: 1. gyenge közepes tehetség;
2. elmegegye.

Ezek után felmerül a kérdés, hogy a hangulat és tehetség milyen viszonyban állanak egymással, hiszen láttuk, hogy a cyclothym-pyknikus emberben általánosságban nem rejtőzik a lángész, mely az esetek túlnyomó számában a schizothym konstitúcióval jár karöltve. Nagyon természetes, hogyha a kedélyi és értelmi tulajdonságok arányos keverékben találkoznak, úgy ebből a társadalomra hasznos típus jó létre, mely megfelel a Rüdin-féle eugenikai ideálnak, vagyis az átlagosan egészséges, életvidám és jellemes egyének nagy csoportjának. A gyakorlati mérték tehát az egyén társadalmi hasznavehetősége: az ilyen egyének még egy jellegzetes vonást mutatnak és ez az egyéni teherbírás foka, vagyis a háborúval, különböző egyéni és családi megviseltetésekkel szemben tanúsított ellentálló képesség. A teherbírók a kiegyensúlyozottak, kik

tehát az emberi egyéniség jóközepes minőségét teszik ki. Bennünket most az a kérdés érdekel, hogy a pozitív extrémvariánsok, vagyis a nagyobb, illetve nagytehetségűek ezen minőségüknél fogva olyan egyének-e, akik bár az emberiség haladása szempontjából sokkal többet érnek, de vajjon az egyéni teherbírásuk is arányosan nagyobb-e? De felmerül az ellenkérdés is, hogy ilyen egyén mint az átlagnorma felett álló, idegegyensúlyában nem olyan ingadozó-e, hogy közeledik az elmebetegség hídjához, a psychopathiához fokozottabb ingerlékenységénél, szeszélyességénél, hangulati esékenységénél fogva? Az bizonyos, hogy a nagytehetségűek ezen minőségüknél fogva egyéni életükben az átlagtól eltérőek kell, hogy legyenek, hiszen meghatározott nagy tehetségük őket ebben az irányban állandóan mozgatja, feszíti és így az átlagembernek higgadtsága, lelki egyensúlyozottsága bennük ritkábban található meg. Részükről tehát az ú. n. norma megtestesülése sokkal kevésbé várható el, anélkül persze, hogy bármily tekintetben lelki világuk rendellenes volna. Mint P. Bjerre igen találóan mondja, hogy mentül fejlettebb valamely egyéniség, úgy annál-inkább mutathat személyi sajátosságokat, anélkül, hogy beteg lenne. Szintúgy helyesen mondja O. Hinrichsen, hogy az alkotó tevékenységhez erő, képesség és céltudatosság kell, vagyis olyan tényezők, melyek a psychopathiás fogyatékossgal karöltve nem járhatnak, bárha tehetséges emberek megfelelő termékenységüket szellemi erejük egy nagyobb részének latbavetésével szokták elérni és ilyenkor rendellenes egyéneknek látszhatnak. A nagytehetségű emberek lelki egyensúlya tehát érthetően ingadozó, vagyis nagyobb a lelki reakcióképességük, anélkül, hogy ezért elmebetegek lennének.

Lássuk e bevezetés után Vörösmarty Mihály testi és lelki alkatát. Az utóbbival Szirmayné Pulszky Henriette foglalkozott német nyelven megjelent¹ munkájában: összeállításából csak a legfontosabb adatokat sorolnám fel. Vörösmarty tiszta magyar származású: apja kiszagzdálkodó és kisnemes volt, kinek kilenc gyermeke lett. Gimnáziumi tanulmányok után Perczeléknél nevelősködött, közben elvégezte a jogot és ügyvédi vizsgát tett 1824-ben. Ugyanekkor írta meg Zalán futását és ennek nagy sikere folytán nem joggyakorlatra, hanem az irodalomra adta magát. Kitűnt tündöklő képzeletével és nemes lendületével. Vörösmarty életében a schizothym fejlődési vonal a feltűnő, vagyis a fiatal korban történt hirtelen fellendülés, de a termelésnek kiapadása a férfikor delén; Gyulai Pál utal arra, hogy dacára sokféle elfoglaltságának, mint nevelő, mint szerkesztő, mégis ebbe a 10 évbe esik legtermékenyebb időszaka: 1823—1833. Vörösmarty egész epikája mindössze hét év alatt termelődött ki és 30. életével lezárult. Ez idő alatt volt szerelmes Perczel Etelkába, aki előtt érzelmeit eltitkolta és aki 26 éves korában máshoz ment; ez csupán Vörösmartynak egy barátjához intézett leveléből vált ismeretessé. Érzelmeit kifejezésre juttatta Cserhalom Etelkájában, akit László király a kunok fogságából kiszabadított, de végezetül elhagyott s így Szirmayné szerint lélektanilag a „Wunschtraum“ éppen fordított alakjában jut kifejezésre. Ezen és hasonló

¹ H. v. Szirmay-Pulszky: Genie und Irrsinn im ungarischen Geistesleben, München. Ernst Reinhardt. 1935.

„vagyalmok“ alapján Szirmayné szadizmusra való készséget lát; ugyanígy magyarázza Vörösmartynak azt a hajlamát, hogy főleg véres csatákban és párviadatokban kéjelgett. Szerb Antal szerint is e vonás más magyar költőben ennyire nem jutott kifejezésre, mint Szirmayné megemlíti. Feltűnő Vörösmarty alakjaiban az önnön-hibáztatás iránya. Vörösmarty epikájában alakjainak túleszményi formában való feltüntetése szembeugró, ami az ő borongós-patétikus alaphangulatából folyt. Sehol sincs nyoma nála az Arany János költészetében megnyilvánuló reális ábrázolásnak és ebben Vörösmarty schizothym természetete valósul meg. Feltűnő alakjainak belső összhangtalansága, olykor az élet hiábavalóságát hangoztató felfogása, ami ismét schizothym irányban jellemző. Hazafisága mentes volt minden kicsinyes nemzeti büszkeségtől; férfikorában barátja volt Deák Ferencnek. Vörösmarty amellet alkoholélvező volt; ezt Gyulai Pál csak éppen megemlíti. Fiatal költők társaságában való szíves időzését mint szublimált homoszexuális vonást tekinti az író, sőt lappangó szadizmusra utalna az, hogy szenvedélyes vadász volt. Schizothym egyénisége drámai munkásságában is visszatükröződik (Salamon). Legkiválóbb drámai költeménye a Csongor és Tünde, Babits Mihály szerint ezen nyelvileg tökéletes darabban az alaphangulat sötéten látó, a lét hiábavalóságát hangoztató és benne minden emberi dolog véges voltának értéktelensége megkapó módon jut kifejezésre. Ezen munkák jelleméből vonták le azt a következtetést, hogy Vörösmarty melancholiára hajlik. Helyesen mondja Szirmayné, hogy ez nem áll, hanem csupán schizoid psychopathának idült elhangoltsága szerepel. Lírája későn indult fejlődésnek (1835); itt kevésbé borongós mint fiatal korában. Szózata nemzeti himnusz lett és az 1840-es években a magyar tudományos akadémia megbízásából behatóan és sikeresen foglalkozott a magyar nyelv kérdéseivel és főleg a helyesírással; Szirmayné szerint Vörösmarty nyelvtelensége ugyancsak a schizothym egyéniség ismertető jele.

Utolsó éveiről nehéz tiszta képet nyerni Szirmayné szerint. Kétségtelen, hogy Magyarország leveretése 1849-ben őt szíven találta; ekkor költözött vidékre. Gyulai Pál erről az öt utolsó évről azt írta, hogy lassú haldoklás volt; sok baj érte, anyagi gondjai voltak, szenvedett testileg-lelkileg, de legnagyobb baja Szirmayné szerint az volt, hogy lelkivilágában következett be az összetörés. Lehangolt és tétlen lett; gondjai voltak családjának jövője tekintetében és irodalmi munkásságra képtelen lett, pedig éppen ebben az irányban szeretett volna dolgozni. Csupán kertészkedéssel, szőlőjével, dinnye- és dohánytenyésztéssel foglalkozott. Kerülte az embereket, de azért a magány is nehezebbre esett. Néhányszor nagy öröme Deák Ferenc látogatta meg és ilyenkor régi lényét visszanyerni látszott, de azért hamarosan visszaesett lehangoltságába. Végül mégis hozzáfogott a munkához és az 1847-ben megkezdett Lear király fordítását befejezte (1850), de ez a munkája nem sikerült olyan jól, mint Julius Caesar fordítása (1839), melyet jobb napjaiban végzett. Most mindjobban betegeskedni kezdett, vértolulások bántották és ezekkel kapcsolatban fejnymásai és légzési nehézségei voltak és ezek miatt Pesten többször járt orvosnál. Ilyenkor feltűnt szótlanúságával és inkább mások beszédét hallgatta: az irodalom

iránt már nem, ellenben a politikáért érdeklődött néhá, a Bach-kormányt szenvedélyesen bírálta, de ilyenkor hamarosan kifáradt és ültében elaludt. Hanyatlása már külsőleg, ruházatában is mutatkozott. Szirmayné egy orvosi vélemény alapján arra gondol, hogy Vörösmarty paralysis progressivában szenvedett, de ezt a véleményt kegyeleti okból nem közölték: úgy véli, hogy Gyulai Pál szavai is erre utalnának. Szirmayné nem csatlakozik Szerb Antal felfogásához, mely szerint Vörösmarty fantáziájában pusztult volna el annak következtében, hogy belső összeütközések alapján borult el szelleme. Ezzel szemben áll az a tény, hogy 16 hónappal halála előtt Tóth Lőrincchez intézett levelében szól a kiadójával szemben támasztott anyagi feltételekről és ez a levél teljesen világos. Szirmayné azzal végzi, hogy szellemi szétbomlása a lassan előrehaladó paralysisnek egy tünete volt és szerinte Babits Mihály hibásan fogja fel Vörösmarty elmeállapotát, amikor utolsó költeményéről azt mondja, hogy valóságos mestermű, magyar nyelven a legszebb költemény, mégis benne a társítások lazulását véli látni és azzal végzi, hogy tébolyodottnak a munkája. Szirmayné szerint e nézetnek ellentmond a költeménynek (Vén cigány) tartalmi és alaki tökélye. 1853-ban tüdővizényő folytán egészsége súlyosbodott és állítólag utolsó éveiben feltűnően hallgatag lett. 1855 őszén családjával Pestre költözött, de alig hogy ide ért, agyguta érte és két nap múlva meghalt. Szirmayné elmeorvostól vár pathographiát és főleg utolsó éveinek helyes értelmezését.

Szirmayné a fentiekben Vörösmarty schizothym természetét domborítja ki, mi mellett még szadista és szublimált homoszekszuális vonásai is állítása tárgyát képezik. Ami a schizothymiát illeti, úgy Vörösmarty külsőleg inkább cyclothym, pyknikus ember volt; Dormuth Árpád¹ mondja róla: „Termetben a Vörösmartyak középtermete, széles vállak, melyek egyenes tartású törzset hordanak, később a vállak magasságában kissé meghajlott; nem mondhatni külsőleg felűnő embernek.“ — Lelkivilágában az érzelmek mélysége volt szembeugró, ami költői alakjaiból is nyilvánvaló, mert ezeknek eszményi formában való megjelentetése fennszámyaló alaphangulat következménye. Helyesen mondja Szirmayné, hogy nála sehol sincs nyoma Arany János költészetében megnyilvánuló való ábrázolásnak, mert feltűnő Vörösmarty alakjainak belső összhangtalansága, olykor áttörő nihilisztikus életfelfogása és ebben a schizothym típus jut kifejezésre. Azt mondanánk tehát, hogy külsőleg cyclothym, lelkileg túlnyomóan schizothym volt Vörösmarty, aki így alapjában véve keverék alak lehetett. Ezt az Összetett voltát végig tudjuk követni lelki világában, amelyben a szélsőséges érzelmi vonások (alakjainak diszharmoniója, nihilisztikus életfelfogás, patétikus alaphangulat) mellett feltűnő Vörösmartynak meleg baráti érzése költőtársaival szemben, amely a velük való közvetlen érintkezésre úgy a fehér asztal mellett mint kisebb körben (lásd a Bajza—Toldi-körrel való tartós meleg érintkezését) készítette őt és így a tipikus schizothymiás merevségnek semmi nyomát sem látjuk rajta. Mély belső világánál fogva ugyan hajlott erősebb lelki

¹ Dormuth Árpád: A Vörösmarty család múltja Fejérmegyében és Székesfehérvárott a XVIII. és XIX. században. Székesfehérvári Szemle, 1934. I. XI.

visszahatásokra, amelyek részben a haza sorsán, részben családja jövője felett aggódo emberben lehangoltságot felidézni természetesen képesek voltak, de ezeknek semmiféle elmekóros jelentőségük sem volt. Tehát Vörösmarty lelkivilága bár érzékenyen visszhangzott, de minden kóros színezettől mentes volt; egyénisége pedig tiszteletet keltő, rokonszenves és meleg volt. Merőben hibás nyomon jár tehát Szirmayné, amikor Vörösmartynak fiatal költőtársaival való szíves együttlétéből a fehér asztal mellett azt véli következtetni, hogy ebben az emberileg meleg vonásában egy szublimált homoszekszuális komponens jutna kifejezésre. Ilyen önkényes feltevésnek csattanóan mond ellent, hogy jogász korában a Perczel-családnál lévén házi oktató, beleszeretett Perczel Etelkába, végül pedig 43 éves korában nőül vette a 17 éves Csajághy Laurát, Bajza barátjának sógornőjét. Ilyen körülmények közt bármennyire is szublimált formában homoszekszualitásról beszélni nagyon alaptalan feltevés. Szintúgy latens szadista hajlamát hangoztatni többek között azért, mert Vörösmarty szenvedélyes vadász volt, enyhén szólva komikusan hat. Egyetlen kifogás tárgyát alkoholhajlama képezheti, de ezen sem csodálkozhatunk, mert abban az időben baráti körben fesztelen együttlét alkalmával mindig bor járta: mindenesetre a bor élvezése hozzájárult a költő halálának siettetéséhez, mint erről alább majd megemlékezünk.

Hátra van még, hogy Vörösmarty értelmi körét is érintsük, vagyis lássuk, milyen egyéni fajlagos és rendkívüli képességek jellemzik a költőt. A legilletékesebb felvilágosítást Brisits Frigyes akadémiai székfoglalója¹ adja meg nekünk, amelyben Vörösmarty akadémiai megkoszorúzásának történetét is tárgyalván, az 1833. évi nagyjuttalmi bizottság jelentéseit idézi; ezekből mindenekelőtt Bajza József bizottsági tag jelentését említjük, mely Vörösmarty költői tehetségének kitűnő rajzát adja. Véleménye szerint époszi költeményei a „legjelesebbek azok közt, miket literatúránk e nemben a mai napig ismer. A belső alkatra, szövedékre sok gond van fordítva: egy gazdag, új képekben és hasonlatokban szinte bujálkodó phantasia mutatkozik rajtok, mely az érzések és külső természet festéseiben egyképpen szerencsés. Benők tiszta, praecisus, minden üres szélességtől ment nyelv vagyon s oly költői dictio, melyet poétáink közül eddig senki sem haladott meg, s csak kevesen érthettek el. A lírai versek (melyek dal, ének, epigramma és balladákra oszlanak fel) minden tekintetben jeles gyöngyszemek s kivált a balladai és epigrammái nembn nevezetesek. A balladákat az a rövid sebes beszéd ajánlja mindenek felett, mely által a történet szinte szemünk előtt látszik csomójából legömbölyödni, s mi még külföldi költőkben is ritka tünemény. Epigrammái között több van olyan, mely mind poétái szépségére, mind belső alkotására nézve a görög Anthologie legszebbjei mellett megállhat.“ — Lényegben ugyanezt mondja a másik előadó Schedel Ferenc, aki Vörösmarty három kötetéről a következőket írja: „Együtt látjuk ezekben a magyar költés legszebb gyöngyeit. Semmi sem lehet változatosabb, mint a lírai kötet, hol a legkülönféle formák és költésnemekre szintannyi pél-

¹ Brisits Frigyes: Vörösmarty Mihály és az Akadémia: (Harmadik közlemény.) Irodalomtörténeti Közlemények. 46. évf. 1936.

dányok kínálkoznak, mert akár dalait, vagy epigrammái vagy népi költeményeit, balladait vagy azon műveit vizsgáljuk, melyeket bajos lenne egy bizonyos osztályba sorozni, a phantasia nagyságán és gazdagságán, lángoló érzésen vagy víg humoron s történetfestésen kívül: a külső formát mintegy bevezetettnek, befejezettnek találjuk. Tömöttség, nemesebb ízlés, nyelvi tisztaság és hibátlanság s az újabb korban annyira becsült karakterisztikus beszéd megóvják e műveket — belső becsükön kívül — az elavulástól, legalább igen nagy időre.“ Az Akadémia fiatalabb tagjai a nagyjutalmat osztatlanul Vörösmartynak akarták juttatni, de a többi előadók a Kisfaludy Sándorral való megosztás mellett foglaltak állást. Ehhez jegyzi meg Brisits: „Az új nemzedék tehát nem érte el célját, a nagyjutalmat nem tudta osztatlanul Vörösmartynak juttatni, de irányuk jogosultsága többé nem vitatható. A jövő csak nekik dolgozhatott. Vörösmarty a későbbi 1839., 1841., 1842. évi nagyjutalmi díjakat mint költő már egyedül kapta.“ Befejezésül vessünk még rövid orvosi pillantást Vörösmarty utolsó éveire, melyekről fentebb Szirmayné nyomán már megemlékeztem; ez irányú adatokon kívül kérdezősködéseimre Brisits Frigyes szíves volt a következő részleteket rendelkezésemre bocsátani: „Vörösmarty utolsó öt életévére nincs más írásbeli forrás, mint Gyulai Pál életrajza s azok a levelek, amelyek ez időből fennmaradtak. Ezek szerint: búskomorság, kedélyi elsötétülés, hullámlás, nagy levertség vettek rajta erőt. Erős vértódulásai is voltak, amelyek következtében kábultságban és nehéz lélekezésben szenvedett. Rendkívül hamar kifáradt s napközben társaságban is elaludt. 1853-ban tüdővizenyő lép fel nála. 1854—55-ben Balatonfüreden keres gyógyulást, de hasztalan. 1855 végén erős rohamok támadják meg, melyek következtében hetekig nem tud felkelni. Halálának közvetlen oka: agyszéllhűdés. Adataim vannak arra, hogy az utolsó években erősen ivott. A bort különben mindig szerette.“ Ügy Szirmayné mint Brisits adatai az orvos figyelmét egyenesen az általános érlemeszesedés kórképére irányítják, mely Vörösmarty szervezetének két pontján, a szívben és az agyvelőben mutatkozott. E betegség kiképződésében Vörösmartynak rendszeres szeszélvezete is közreműködött, bárha ettől függetlenül bizonyos testi alkati hajlam is számításba veendő. A lélekezési nehézségek, a tüdővizenyő és a rohamszerű rosszullétek eszméletvesztés nélkül olyan kórállapotra utalnak, amelyet a mai belgyógyászat „hypertonia essentialis“-nak nevez és ez a 40-es életévek után jelentkezik. Erős vértódulásai és a közvetlen halálok, az agyszéllhűdés az agyvelőnek megtámadtatását bizonyítják az agyi vérerek sclerosisa következtében. A fenti tényekből semmiképpen sem szabad az agyvelőnek paralysisére, hanem csakis előrehaladó elmeszesedő érfolyamatára következtetnünk, és így az utóbbi okozta a költő szellemi zavarait, a napközben jelentkezett elalvását, részvégtlenségét, feledékenységét, elhanyagolt magatartását. Ehhez képest Vörösmarty idegkörtani meghatározása: a bevezető „arteriosclerosis cerebri“, melyet „dementia arteriosclerotica“ fejezett be. De hogy e dementia dacára mennyire volt ítélete állapotáról, bizonyítják halála előtt egy évvel Tóth Lőrincchez intézett következő sorai, melyekben gyönyörű lélektani hasonlaltal találóan határozza

meg helyzetét: „Adósság, tehetetlenség, sánta remény, hidd el alig nevezhető életnek; itt a lelki erő oszlop, melyről elpusztult a híd.“ (Gyulai Pál: Vörösmarty életrajza, 304.1.). Mindazonáltal a dementia életének legutolsó hónapjaiban nagy arányokat ölthetett.

Ezen diagnosisomban semmiképpen nem vezetnek kegyeleti tekintetek (Szirmayné), hanem kizárólag az orvosi valóság. Nézetem szerint Szirmayné feltevése paralysis dolgában teljesen alaptalan és így nem állja meg helyét; Vörösmarty idegvilága pedig egészséges korában tökéletesen mentes volt bármilyen kóros színezetű elmeállapottól, s így róla pathographiát írni teljesen lehetetlen. Hiszen Vörösmarty már szülei részéről csupa értékes tulajdonságot örökölhetett. Apjáról mondja Gyulai Pál idézett könyvében: „Erős magyar volt, csendes, de elégedetlen hazafi... Szigorú erkölcsi elvei voltak... Nyájas, barátságos természete mellett sem volt nagyon közlékeny“. — Anyjáról pedig: „... a barna-piros arcú, hollófekete hajú leányka igen szépen tudott dalolni s a népdaloknak egy-egy újabb elmés fordulatot adott. Sok ismeretlen dalt lehetett tőle hallani, melyekről azt tartották, hogy mind ő maga gondolja“. — Mintha Vörösmarty költői vénája anyjától származott volna.

Végső összegezésben Vörösmartynak lelkialkatát a következőképpen határozzuk meg. Kedélyvilága alapjában véve ugyan schizothym volt, de vitathatlan cyclothym színezettel, mely utóbbi körülmény külsőleg kerek arcában, széles válláiban és közepes testmagasságában, belsőleg meleg emberi érzéseiben családjával, barátaival, a magyar nemzettel szemben nyüvánult meg. Értelmi irányban lángész volt a magyar szépirodalom terén egészen eredeti művei és újszerű nyelvezete folytán: Négyesy László Vörösmarty nyelvzsenijének csodálatos alkotóerejét hangsúlyozza, nyelvét búbajosnak és működését irodalomtörténetileg korszakosnak mondja. Lelki egyensúlyának hibátlanságát pedig az bizonyítja, hogy szelleme a tartós megviseltetések, gondok dacára egészen az általános érlemzesedés kialakulási időpontjáig, vagyis 50-ik életévéig teljesen hibátlan volt és így kizárólag a nevezett bántalomra kell visszavezetnünk az 1850-től fogva haláláig mutatkozott rendellenességeket az idegrendszer részéről.

SCHAFFER KÁROLY